

**MAVZU: MAKTABGACHA YOSHDAGI AQLI ZAIF BOLALAR
NUTQINI RIVOJLANTIRISHGA QARATILGAN LOGOPEDIK
KORREKSION ISHLAR.**

To`ychiyeva Mohira

*Toshkent Kimyo Xalqaro Universitetining Samarqand filiali 1-kurs
magistranti.*

Annotatsiya

Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar nutqini rivojlantirishga qaratilgan logopedik korreksion ishlarning mazmuni, ahamiyati va metodlari yoritilgan. Aqli zaif bolalarda nutq rivojlanishi odatda sust kechadi va bu ularning bilish faoliyati, muloqotga kirishishi hamda ijtimoiy moslashuviga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli logopedik korreksion ishlarni erta yoshdan boshlab tizimli tashkil etish muhim hisoblanadi. Maqolada nutq nafasini rivojlantirish, lug'at boyligini oshirish, artikulyatsion mashqlar, fonematik eshituvni rivojlantirish hamda o'yin texnologiyalaridan foydalanishning samaradorligi ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilingan.

Kalit so'zlar

Aqli zaiflik, maktabgacha yosh, nutq rivojlanishi, logopedik korreksiya, artikulyatsiya, fonematik eshituv, lug'at boyligi, korreksion pedagogika, nutq buzilishlari, maxsus ta'lim.

Kirish

Bugungi kunda maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama rivojlantirish va ularning nutq faoliyatini shakllantirish muhim pedagogik masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa aqli zaif bolalar bilan olib boriladigan ta'lim-tarbiya jarayonida nutqni rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki nutq bolaning bilish faoliyati, tafakkuri, muloqoti va ijtimoiylashuvining asosiy vositasi hisoblanadi.

Aqli zaif bolalarda markaziy nerv tizimining organik zararlanishi natijasida

psixik rivojlanishning turli tomonlari, jumladan nutq rivojlanishi ham sust kechadi. Bunday bolalarda lugʻat boyligining kambagʻalligi, tovush talaffuzidagi nuqsonlar, grammatik tuzilishning yetarli rivojlanmaganligi hamda bogʻlangan nutqning sustligi kuzatiladi. Ayrim hollarda ular oddiy gaplarni tuzishda ham qiyinchilikka duch keladilar. Nutqdagi bunday kamchiliklar bolaning atrofdagilar bilan muloqot qilishiga, bilimlarni oʻzlashtirishiga va ijtimoiy muhitga moslashishiga salbiy taʼsir koʻrsatadi.

Maktabgacha yosh davri bolaning nutqi faol shakllanadigan eng muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Ushbu davrda olib borilgan logopedik korreksion ishlar keyingi rivojlanish uchun mustahkam asos yaratadi. Shu sababli aqli zaif bolalarda nutq kamchiliklarini erta aniqlash va ularni korreksiyalash muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Aqli zaif bolalarda nutqning rivojlanishi sogʻlom tengdoshlariga nisbatan sekin kechadi. Ularning diqqat va xotirasi sust rivojlanganligi sababli yangi soʻzlarni eslab qolish va qoʻllash qiyinlashadi. Shuningdek, eshituv idroki va artikulyatsion apparat harakatlarining yetarlicha rivojlanmaganligi tovush talaffuzidagi kamchiliklarni yuzaga keltiradi. Natijada bolalarda dislaliya, dizartriya va nutqning umumiy rivojlanmaganligi kabi holatlar kuzatiladi.

Shu sababli logopedik korreksion ishlar kompleks va tizimli ravishda tashkil etilishi kerak. Korreksion jarayon bolaning individual imkoniyatlari, yosh xususiyatlari va nutq rivojlanish darajasini hisobga olgan holda olib boriladi. Ushbu jarayonda logoped, pedagog, psixolog va ota-onalarning hamkorligi muhim oʻrin tutadi.

Logopedik korreksion ishlarning asosiy maqsadi bolaning nutq faoliyatini rivojlantirish, muloqot qilish qobiliyatini shakllantirish hamda uni ijtimoiy hayotga moslashtirishdan iboratdir. Shu maqsadda artikulyatsion mashqlar, nutq nafasini rivojlantirish, fonematik eshituvni shakllantirish, lugʻat boyligini oshirish va bogʻlangan nutqni rivojlantirish ishlari olib boriladi.

Nutq nafasini rivojlantirish aqli zaif bolalar bilan olib boriladigan korreksion ishlarning muhim yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki bunday bolalarda nafas

olish va nutq jarayonini muvofiqlashtirish qiyin kechadi. Sham puflash, sovun pufaklari uchirish, cho'zib tovush aytish kabi mashqlar bolaning nutq apparatini mustahkamlashga yordam beradi.

Artikulyatsion mashqlar ham muhim ahamiyatga ega. Til, lab va jag' mushaklarini rivojlantirish orqali tovushlarning aniq talaffuz qilinishiga erishiladi. "Soat", "Ot chopmoqda", "Mazali murabbo" kabi mashqlar artikulyatsion apparat harakatchanligini oshiradi va tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishga yordam beradi.

Aqli zaif bolalarda fonematik eshituvning sust rivojlanganligi ham ko'p uchraydi. Shu sababli tovushlarni eshitish va farqlashga qaratilgan mashqlar keng qo'llaniladi. Logoped tovushlarni taqqoslash, o'xshash tovushlarni ajratish va eshituv o'yinlari orqali bolaning fonematik idrokini rivojlantiradi.

Lug'at boyligini oshirish ham korreksion ishlarning muhim qismi hisoblanadi. Bunday bolalarda faol va passiv lug'at hajmi cheklangan bo'ladi. Shu sababli rasmlar asosida suhbatlar, predmetlarni nomlash, didaktik o'yinlar va hikoya tuzish mashqlaridan foydalaniladi. Yangi so'zlarni amaliy faoliyat bilan bog'lash esa ularni yaxshiroq o'zlashtirishga yordam beradi.

Bog'langan nutqni rivojlantirish jarayonida bolalarni gap tuzishga, voqealarni ketma-ket bayon qilishga va o'z fikrini mustaqil ifodalashga o'rgatish muhimdir. Dastlab qisqa va sodda gaplardan foydalaniladi, keyinchalik esa murakkabroq nutq tuzilmalariga o'tiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda o'yin texnologiyalaridan foydalanish alohida ahamiyatga ega. O'yin bolaning asosiy faoliyat turi bo'lgani sababli logopedik mashg'ulotlarning qiziqarli va samarali tashkil etilishiga yordam beradi. Musiqali o'yinlar, logoritmik mashqlar, rolli o'yinlar va harakatli mashqlar bolalarning nutqiy faolligini oshiradi hamda muloqot qilishga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi.

Korreksion ishlarning samaradorligi ota-onalar bilan hamkorlikka ham bog'liq. Ota-onalar mutaxassis tavsiyalariga amal qilgan holda uy sharoitida mashqlarni davom ettirishlari, bolani faol muloqotga jalb qilishlari va uning yutuqlarini rag'batlantirishlari muhimdir. Oiladagi ijobiy psixologik muhit

bolaning nutq rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarda nutq rivojlanishidagi kamchiliklarni bartaraf etishda logopedik korreksion ishlar muhim ahamiyatga ega. Nutqni rivojlantirishga qaratilgan tizimli va kompleks yondashuv bolaning muloqot qilish qobiliyatini shakllantirish, bilish faoliyatini rivojlantirish va ijtimoiy moslashuvini yaxshilashga xizmat qiladi.

Nutq nafasini rivojlantirish, artikulyatsion mashqlar, fonematik eshituvni shakllantirish, lug'at boyligini oshirish va bog'langan nutq ustida ishlash korreksion jarayonning asosiy yo'nalishlari hisoblanadi. Ayniqsa maktabgacha yosh davrida olib borilgan erta logopedik yordam yuqori samaradorlik beradi.

Shuningdek, logoped, pedagog, psixolog va ota-onalarning hamkorligi korreksion ishlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida muhim omil hisoblanadi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va individual yondashuvlardan foydalanish aqli zaif bolalarning nutq rivojlanishini yaxshilash hamda ularning jamiyatga muvaffaqiyatli moslashuviga yordam beradi.